

**USMENO PJESNIŠTVO PORJEČJA KRKE U KNJIGAMA
VELIKE EDICIJE HRVATSKE NARODNE PJESME
MATICE HRVATSKE**

Sažetak: *U radu je prikazano usmeno pjesništvo s porječja rijeke Krke koje se nalazi na stranicama knjiga glasovite edicije Hrvatske narodne pjesme Matice hrvatske. Edicija ima deset knjiga, priređivanih i tiskanih u vremenu od 1896. do 1942. godine. Pjesnički tekstovi su birani iz bogatog fonda rukopisanih zbirki koje je Matica prikupila sa svih hrvatskih područja. U tom vremenu nije bilo šireg i sustavnijeg sabiranja usmenog stvaralaštva na terenu Pokrčja. Ipak se relativno lijep broj usmenih pjesničkih umotvora našao u Matičnim knjigama zahvaljujući ponajviše Nikoli Tommaseu i Mihovilu Pavlinoviću, u čijim se vrijednim rukopisnim zbirkama, koje donose građu sa šireg područja Dalmacije, nalaze i zapisi sa šibenskog primorskog i zagorskog područja. Ti, pokrčki tekstovi nisu brojni, ali su najvećim dijelom uspjela pjesnička ostvarenja.*

Ključne riječi: *usmeno pjesništvo, porječje Krke, edicija Hrvatske narodne pjesme, rukopisne zbirke, Matica hrvatska*

Interes za narodni život i plodove usmenog stvaralaštva, koji se u našim krajevima probudio u doba predromantizma i narodnog preporoda, tridesetih i četrdesetih godina 19. st., u posljednjoj se trećini tog stoljeća sve više širio i produbljivao. Sredinom 1876. godine Matica je hrvatska, a na poticaj Mihovila Pavlinovića, odlučila da oglasi poziv za sabiranje hrvatskih narodnih pjesama. Godinu i pol nakon toga, u studenom 1877. pojavio se u svim hrvatskim novinama tekst *Poziv za sabiranje hrvatskih narodnih pjesama*. U pozivu je, između ostalog, pisalo: *Svim rodoljubima hrvatskim!* Matica hrvatska nakanila je izdati velik zbornik hrvatskih narodnih pjesama, pa je već dosele bila toliko sretna, te je stekla što poklonom od plemenitih rodoljuba, što kupom ogromne zbirke gotovo sa svih strana našega naroda.

‘Matici’ je njezin presjednik presv. gosp. Ivan Kukuljević poklonio sve svoje zbirke narodnih pjesama, između kojih i cijelu Tommaseovu u kojoj imade do 300 pjesama iz Dalmacije. Kad se k tomu pridoda cijela zbirka Pavlinovićeve, koja je sabrana po Dalmaciji, Bosni i Hercegovini i ima do 1500 gotovo samih ženskih pjesama i lijepa zbirka Ljubićeva s otoka Hvara, onda možemo reći, da je Dalmacija dostojno zastupana. (...)

Pozivljemo sve plemenite ljude naroda hrvatskoga, da nam pomognu sabrati ovaj ures duševnoga života našega naroda. Mladež bi naša imala o praznicima sabirajući narodnu pjesmu zagledati u srce svomu narodu, a svećenici i učitelji živeći međ narodom mogu nam sabrati pjesama i na takovim stranama, kamo valja da nikad nijedan sabiratelj ne bi mogao dospjeti.

Na njih se obraćamo i molimo ih, neka sabiraju pjesme i priče. Tko bi oko sabiranja potrošio i novca ili bi ipak, i za svoj trud želio nagradu kakvu, ‘Matica’ će mu drage volje naplatiti prema silama svojim novčanim i prema vrijednosti pjesama.

Da svatko znade, kako želimo da budu pjesme sabrane, molimo, neka se pazi na ove stvari:

1. Prvo je i najglavnije: *neka se pjesma bilježi vjerno, kako je pjevač pjeva*. K tomu je potrebno: a) da pjevač ne govori pjesmu, kao da bi iz knjige čitao, jer rijetko koji pjevač znade pjesmu potpunoma i točno kazivati, ako je upravo ne pjeva; b) ako se sabiratelju u prvi mah pričini, da je pjevač štogod pogriješio, neka ga ne pita: „Zar nije možda to ovako?“ – jer će pjevač gotovo uvijek sabiratelju potvrditi, ako je i krivo. Neka mu radje pjevač to isto još jednom zapjeva.

2. Ženske se pjesme veoma rijetko nove spjevavaju, sve su stare, a mnoge i prastare. Što su starije, to su i mutnije i manje potpune. Pjevaču ne smeta, što ih ne razumije, a sabiratelj upravo najvoli tražiti smisao. Mnogo puta misli, da ga može lasno naći malim umetkom, pak tako pjesmu sasma iskvari. I opet je to glavno, da se znade, kako je pjevač zapjevao.

3. Pjesma idući od usta do usta raste i kiti se, a kadšto se i umanjuje. Neka sabiratelju ne smeta, što je pjesma makar i manja, nego što ju je drugdje čuo ili čitao, samo da je malo drugačija, neka je zabilježi. A naići će sabiratelj i na takva pjevača, koji znade pjesmu samo prekinuto, a što ne zna, ono svojim riječima spaja i nadovezuje. Neka i takovu bilježi.

4. Uz pjesme, osobito junačke, ima mnogo puta po koja ispovijest. Neka sabiratelj ne zaboravlja upitati, ima li o ovom događaju i kakva pripovijest.

Ima ženskih pjesama, koje se samo uz narodne običaje pjevaju. Neka se to kod svake spomene.

5. Molimo sabiratelje, neka nikada i nikada ne zaborave zapisati, *gdje se pjesma pjeva i tko ju je kazivao*. Ako je od jednog pjevača više pjesama, neka se štogod spomene iz života njegova. Više puta se čuje: Tamo u onom selu ima jedna baba ili djed, koji zna puno pjesama, neka ga sabiratelj po imenu zapiše, može biti da će biti komu moguće do one babe ili djeda doći.“ (Broz – Bosanac 1896: X,XI i XII)

I prije službenog poziva – a to je, vidjeli smo, navedeno i na početku njegova teksta, čim se pročulo za Matičin plan sabiranja hrvatskih narodnih pjesama, mnogi joj poslaše svoje rukopisne zbirke. Među prvim i važnijim zbirkama koje je Matica dobila bile su zbirke iz posjeda Ivana Kukuljevića, a među njima i ona Nikole Tommasea, te rukopisi Hvaranina Šime Ljubića, Luke Marjanovića, Franje Kuhača i veliki zbornik Mihovila Pavlinovića, kao i više drugih usmenopoetskih zapisa iz raznih hrvatskih krajeva (Broz – Bosanac 1896: IX-X).

Matičin odbor već je ranije, prije objave poziva, odlučio da se umjesto tiskanja posebnih zbirki pojedinih sakupljača objavi antologija hrvatskih narodnih pjesama u više knjiga. Matičin poziv na sabiranje narodnog pjesničkog blaga bio je uspješan iznad svih očekivanja. Pozivu se odazvao velik broj sakupljača, pretežito svećenika i učitelja, te je zapisano mnoštvo usmenoknjiževnih tekstova i složeno više desetaka rukopisnih zbornika narodnih pjesničkih umotvorina. Stoga se 1888. godine u Odboru MH, a u konzultacijama sa stručnjacima izvan Odbora, počelo vijećati „kako će se narodne pjesme uređivati i izdavati“. Na kraju je zaključeno da izdanja moraju biti sukladna namjeni tih knjiga, a to je: «podati narodu hrvatskomu lijepu knjigu, kojom će se moći koristiti i učeni svijet» (Broz – Bosanac 1896: XIX).

Odlučeno je, dalje, da posebna redakcija priredi kritičko izdanje hrvatskih narodnih pjesama iz cjelokupne rukopisne Matičine građe, a pjesme koje su do tada objavljene neće biti uzimane u zbornik. I ovom prigodom je ponovljeno da Matica hrvatska nije mogla posebno tiskati zbornike u cjelini pojedinih sabirača (Broz – Bosanac 1896: XIX).

Iz prikupljene rukopisne građe, a novi su zapisi i dalje stalno pristizali, Matica je priredila i tiskala ukupno 10 knjiga lirskih i epskih pjesama pod naslovom *Hrvatske narodne pjesme*. Prva knjiga je tiskana 1896. godine a posljednja, deseta, 1942. U tomu golemom poslu najveće zasluge pripadaju Matičinim revnim urednicima Ivanu Brozu, Stjepanu Bosancu, Luki Marjanoviću, a ponajviše Nikoli Andriću koji je sam priredio šest knjiga.

Evo naslova, imena urednika i godine izdanja svake od deset knjiga te glasovite pjesničke edicije Matice hrvatske:

- *Junačke pjesme*, knj. I, 1896., uredili Ivan Broz i Stjepan Bosanac.
- *Junačke pjesme*, knj. II, 1897., uredio Stjepan Bosanac.
- *Junačke pjesme (Muhamedovske)*, knj. III, 1898., uredio Luka Marjanović.
- *Junačke pjesme (Muhamedovske)*, knj. IV., 1899., uredio Luka Marjanović.
- *Ženske pjesme (Romance i balade)*, knj. V, 1909., uredio Nikola Andrić.
- *Ženske pjesme (Pričalice i lakrdije)*, knj. VI, 1914., uredio Nikola Andrić.
- *Ženske pjesme (Ljubavne pjesme)*, knj. VII, 1929., uredio Nikola Andrić.
- *Junačke pjesme (Uskočke i hajdučke pjesme)*, knj. VIII, 1939., uredio Nikola Andrić.
- *Junačke pjesme (Historijske, krajiške i uskočke pjesme)*, knj. IX, 1940., uredio Nikola Andrić.

- *Ženske pjesme (Haremske pričalice i bunjevačke groktalice)*, knj. X, 1942., uredio Nikola Andrić.

Matičini urednici birali su pjesničku građu iz različitih krajeva i mjesta, nastojeći da budu predstavljena sva područja gdje žive Hrvati. No u priređivanju knjiga taj stav nije bilo moguće uspješno realizirati do kraja. Neki krajevi su imali sreću da nađu svoje dobre sabirače, ljubitelje narodnog blaga, predane poslu sakupljanja narodnih umotvora i tako dođu do rukopisnih zbirki s kvalitetnim pjesničkim tekstovima. Mnogi drugi krajevi i naselja u tom vremenu su ostala po strani, na periferiji zanimanja poznatijih sakupljača.

Iz rukopisnih zbirki koje su sadržavale bogatiju i kvalitetniju pjesničku građu urednici su, razumije se, uzimali više pjesama i uključivali ih u svoj izbor.

Nas u okviru naše teme u prvom redu zanima kako je u tom pogledu stajalo područje porječja Krke. U posljednjoj trećini 19. i prvim desetljećima 20. st. šire šibensko područje i njegovo zagorsko zaleđe nije imalo sabirača koji bi šire i sustavnije sakupljali folklornu građu na tom terenu. Među Matičinim zbirkama nema nijedne zbirke koja u cijelosti ili barem većim dijelom sadrži građu s Pokrčja.¹

Takve zbirke pojavit će se znatno kasnije, tek sredinom i u prvom desetljeću druge polovine 20. st., i to zahvaljujući u prvom redu organiziranom terenskom istraživanju suradnika Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu, osnovanog 1948. god. (sada Institut za etnologiju i folkloristiku), koji su obilazili brojne hrvatske regije i organizirano i sustavno sabirali i proučavali recentnu etnološku i folklornu građu. Pojedini stručnjaci Instituta su u tom vremenu i poslije boravili i u nekim mjestima šibenske regije.

To ipak ne znači da su šibensko, drniško, kninsko i druga pokrčka područja ostala posve izvan pozornosti sakupljača narodnog blaga. Za to su ponajviše zaslužni Nikola Tommaseo i Mihovil Pavlinović. U njihovim rukopisnim zbirkama nalazi se više pjesničkih tekstova za koje je izričito navedeno da pripadaju nekom od krajeva i mjesta sa šireg šibenskog prostora.

Nikola Tommaseo (1802. – 1874.), rođeni Šibenčanin, talijanski književnik, vodeća osobnost dalmatinskog književnog života u 19. st., pripadnik talijanske i hrvatske kulture, posebno je zaslužan za prikupljanje ostvarenja hrvatske usmene književnosti. «Iirske» narodne pjesme prevodio je na talijanski jezik. Priredio je

¹ U Predgovoru prvoj knjizi (na str. XII-XIX) naveden je popis sabirača i rukopisnih zbornika narodnih pjesama koje je Matica hrvatska u više od petnaest godina sabiranja prikupila do 1896. Po zaključku Matičinog odbora oni će se čuvati «i za buduće svakome naučnjaku za naučnu porobu u originalnim rukopisima». U popisu se nalaze ukupno 122 zbornika poredana po abecednom redu prezimena njihovih sabirača. Opseg im je vrlo različit, sadrži od nekoliko pjesničkih zapisa ili nekoliko deseaka takvih zapisa do više stotina jedan broj njih više od tisuću odnosno više od 1500 pjesama. U 119. zborniku nalazi se 300 lirskih i nekoliko epskih pjesama od većeg broja sabirača iz različitih krajeva. Uz naslove rukopisnih zbornika navedeno je i mjesto ili kraj kojem sabrane pjesme pripadaju, te vrsta pjesama i godina nastanka zbornika.

Među svim tim rukopisnim zbornicima, nažalost, nema nijednoga koji je posvećen pjesničkoj građi s područja porječja Krke.

i svoju vlastitu zbirku narodnih pjesama iz Dalmacije. U prikupljanju tih pjesama pomagali su mu njegovi dalmatinski prijatelji i suradnici među kojima se posebno ističu Špiro Popović iz Šibenika, Stipan Ivičević iz Makarske, Vice Buljan iz Sinja, Franjo Carrara iz Splta i drugi. Zbirka je sadržavala 171 epsku pjesmu i više od 200 lirskih pjesama. Zbirku je predao Matici ilirskoj četrdesetih godina 19. st. u nadi da će biti tiskana, ali se to nije dogodilo ni tada a ni poslije, u prvo vrijeme zbog nedovoljnog broja pretplatnika a kasnije zbog poznate odluke Matice hrvatske da se ne tiskaju zasebno zbirke pojedinih sabirača već izbor najvrjednijih pjesama iz svih zbirki (Perić - Polonijo 1996: 50; Bošković – Stulli 1978: 317-319).

Uz većinu pjesama u Tommaseovoj zbirci, međutim, nije navedeno mjesto ili uže područje njihova zapisa, već samo „Dalmacija“, «Iz Dalmacije». Koje su od tih Tommaseovih pjesama s naznakom „Iz Dalmacije“ doista zapisane na terenu porječja Krke nije nam poznato. A takve su pjesme zacijelo činile veći dio njegove zbirke. Poznato je, naime, da su za Tommasea narodne pjesme iz Šibenika i njegove okolice sakupljali književnik Marko A. Vidović i njegova supruga, također književnica, Ana Vidović, te Špiro Popović iz Skradina, i okolice Drniša Ivan Buratti, Marko Vidović i drugi (Drndaski 1989:318; M. Bošković – Stulli 1978:317 – 318). Te pjesme, dakako, ne možemo uključiti u korpus usmenih pjesama s porječja Krke, jer nema načina da ih prepoznamo i izdvojimo iz njihove šire, dalmatinske lokacije.

U velikom zborniku Mihovila Pavlinovića za područje Pokrčja ima manje nedoumica o mjestima zapisa pojedinih umotvora. Pavlinović je sam i uz pomoć svojih brojnih pomagača, u vremenu od 1860. do 1875. sabirao i sabrao bogatu usmenoknjiževnu građu, najviše s područja Dalmacije, ali i iz krajeva Bosne i Hercegovine, te od te građe priredio rukopisni zbornik pod naslovom *Hrvatske narodne pjesme* i 1876. predao ga Matici hrvatskoj. Zbornik je sadržavao 1616 lirskih i lirsko-epskih pjesama te blizu stotinjak epskih umotvora. Pavlinovićeve zbirke ide među najbolje rukopisne zbirke usmene lirske poezije iz Dalmacije. Njegove se pjesme ističu zanimljivošću sadržaja i umjetničkom kakvoćom. Međutim, i u njegovoj zbirci ima rukopisa, ali znatno manje nego u Tomasea uz koje stoji šire određenje mjesta zapisa (Iz Dalmacije...).²

Urednici edicije Matice hrvatske češće su posezali za pjesničkim tekstovima iz rukopisnih zbirki M. Pavlinovića i N. Tommasea. Među tim, za Matičine knjige izabranim pjesmama dio njih pripada širem šibenskom primorskom i zagorskom području. Mi ćemo ih prikazati po knjigama, i to kronološki, po godinama njihova izlaženja.

² Pavlinovićeve zbirke za tisak je priredio dr. Stipe Botica, a Književni krug u Splitu tiskao ju je u dvije knjige, u lijepoj opremi, pod naslovom *Hrvatske narodne pjesme*, prvu knjigu 2007., a drugu knjigu 2008.

Hrvatske narodne pjesme

U trećoj i četvrtoj knjizi *Hrvatskih narodnih pjesama*, kako smo mogli vidjeti u popisu knjiga te edicije, nalaze se isključivo „*Junačke pjesme Muhamedovske*“. To znači da pjesme iz naselja Pokrčja možemo tražiti u preostalih osam knjiga.

Prva knjiga. Junačke pjesme.

Pjesma „*Kako je u paklu*“ (str. 35-36), preuzeta iz Pavlinovićeve rukopisa (II, br. 1306), potječe iz Bukovice. Pjeva o poznatom motivu grešnika u paklu. Kristova majka, u pratnji dva anđela, obilazi pakao gdje vidi grešnike koji trpe teške muke:

Kad u paklu tri dušice gore:
Jednoj gore noge do koljena;
Drugoj gore ruke do lakata;
Trećoj gori lišće do očiju. (str. 35)

Grešnik kojem gore noge, taj je preoravao tuđe međe, drugi kojem gore ruke, taj je tukao svoje roditelje, a treći kojem gori lice, taj je ljubio na vjeru djevojku a potom je ostavio.

Druga knjiga. Junačke pjesme.

Posvećena je u cijelosti epskim pjesmama o Marku Kraljeviću, epskom liku koji se često javlja u hrvatskoj usmenoj epici. Pritom se dovoljno prisjetiti Hektorovićeve antologijske balade bugaršćice „Marko Kraljević i brat mu Andrijaš“ i zanimljivog opisa o pjevanju o Marku Kraljeviću u Splitu iz 1574. godine. U izvješću splitskog kneza mletačkom senatu u kojem se, između ostaloga, govori o podjeli pomoći splitskom puku nakon rata s Turcima, nalazi se i scena o jednom slijepom vojniku koji je došao u pratnji kćerke: „I vojnik dođe i uzme (dvopek) i pozdravi, a krene iz sredine pjevajući na hrvatskom (in schiavone) o kralju Marku. A sav puk i svi, koji su okolo stajali, pjevali su s njim kao po dogovoru. Jer svi znaju ovu pjesmu“ (Solitro 1989:255).

U *Drugoj knjizi* dva su šibenska umotvora o Marku Kraljeviću, oba iz Pavlinovićeve zbirke (II, br. 7; II, br. 1):

- pj. 64 „*Marka Kraljevića oslobađaju ljuba i sestra*“ (str. 270-274)
- pj. 68 „*Marko Kraljević i nećak Marijan*“ (str. 284)

U prvoj pjesmi, *Marka Kraljevića oslobađaju ljuba i sestra*, razvijen je motiv o zatočenom junaku kojega iz tamnice lukavošću oslobađaju ljuba i sestra, preobučene u ruho mladih pašalija, predstavljajući se carskim izaslanicima koji su došli da važnog utamničenika sprovedu u Stambol. Ovaj motiv je dobro poznat našoj epskoj poeziji, a vezuje se uz različite junake.

U drugoj pjesmi (*Marko Kraljević i nećak Marijan*) u središtu je također novelistički motiv o junacima koji se na putu ili u gori sukobe i međusobno bore. Vežu ih rodbinske veze, ali oni se ne prepoznaju. U zadnji čas otkrivaju identitet i sprječavaju tragediju. U našem primjeru, Marijan u dramatičkom trenutku, prije nego će pogubiti pobijeđenog i ranjenog protivnika, dozna da je taj nepoznati protivnik Marko Kraljević, njegov ujak.

Pjesma o Marku i nećaku mu Marijanu je uspjelo poetsko ostvarenje. U njoj, pored ostaloga, vidimo svježju i dojmljivu pjesničku sliku Marka Kraljevića kako jaše kroz goru noseći bojno koplje preko ramena. Odjedanput osjeti da mu je koplje otežalo, pa iznenađeni junak pita:

Što si moje koplje otežalo?
 Dosad nisi tako teško bilo.
 To govoreć, obazre se natrag,
 Al na koplju dva vrana gavrana:
 „Al kobite mene, al konjica?“
 Jedan grakće, drugi progovara:
 „Ne kobimo tebe ni tvog šarca,
 Već smo čuli da si dobar junak.
 Najedi nas mesa od konjica
 I napoji krvce od junaka. (str. 284).

Peta knjiga. Ženske pjesme (Romance i balade)

Urednik je u ovu knjigu uvrstio više pjesama iz Pavlinovićeve rukopisnog zbornika, a među njima i pet umotvora uz koje stoji ime nekog kraja ili mjesta iz porječja Krke.

To su sljedeći tekstovi.

- pj. 2 „*Bog, sunce i sirote*“ (str. 4) iz Bukovice (P, knj. I, br. 12)
- pj. 8 „*Hajduk Radojica i Gospa od Vrhpolja*“ (str. 10-11) iz Knina (P, II, br. 46)
- pj. 15 „*Strijele osvetnice*“ (str. 19-20) iz Šibenika (P, II, br. 23)
- pj. 40 „*Zemljanić Stipan*“ (str. 55-56) iz Bukovice (P, II, br. 1496)
- pj. 190 „*Marko Kraljević i prenejaki Vid*“ (str. 312-314) iz Bukovice (P, II, br. 1495)

Ispod zapisa stoji: „Kazivao jedan Čengić iz bogate katoličke zadruge bukovičke“.

U petoj knjizi nalazi se i jedna pjesma epsko-lirskog karaktera iz Tommaseove zbirke: pj. 183 *Brat prodao sestru* (str. 300-301), uz koju stoji da je iz šibenske okolice (T, br. 43). Od pet Pavlinovićevih pjesama dvije su lirske, vjersko – poučnog karaktera (*Bog, sunce i sirote*, *Strijele osvetnice*). Sakupljač ih svrstava u „pobožne i usvjestne pjesme“. Preostale tri su epskog i epsko – lirskog karaktera. Pjevaju o temama koje pripadaju svijetu epske junačke poezije, ali im je radnja reducirana, a izraz sažet.

U pjesmi *Hajduk Radojica i Gospa od Vrhpolja* hajduk Radojica, koji je zatvoren u tamnici „na kamenoj stini“ iznad Knina, molitvom se obraća Gospi da ga oslobodi iz tamnice, a on će joj iz zahvalnosti od dvije zlatne toke skovati krunu, a jednu joj toku pokloniti. Vrata se od tamnice u tom času sama otvore. Na slobodi hajduk izvršava svoj zavjet.

U pjesmi *Marko Kraljević i prenejaki Vid*, nejak i Vid i Marko se natječu u bacanju kamena. Vid neočekivano pobijedi Marka, a ovaj ga tad udari kamenom u prsi i povrijedi mu srce. Marko pobjegne, a Vid, kad dođe kući, ne odaje svoga ubojicu već svoje ranjavanje majci objašnjava ovako:

Kad sam bio u Janji-planini,
vidio sam zelenu jabuku,
ja sam pošao da uberem, majko,
otrže se od jabuke grana,
te me shvati u biela njeđarca,
odbi meni srdce od rebarca,
i linu mi krvca niz njeđarca.»

Zatim moli majku da mu ne traži ni ljekare ni «po planini trave», jer neće dugo bolovati.

Među navedenim Pavlinovićevim umotvorima pjesma *Zemljanić Stipan* je najuspjelije i najorginalnije ostvarenje. U njoj je povezan motiv iz mitskih sfera s odisejskim motivom. Stipan je u napuštenom neimenovanom gradu zatočen. Pjevač ne objašnjava kako i zbog čega. Noge su mu utonule, a ruke prionule za kamenje. Evo početka te pjesme:

Dva su grada nasrid polja ravna,
u jednome nigdi ništa nema,
u jednome Zemljanić Stipane:
zaplινule noge do koljena,
za kamenje do lakata ruke;
travu bere za krušac je ije,
rosu truhni, za vodu je pije;
hrani sebe i sokola svoga.

Kad junak od sokola sazna za stanje kod kuće i da mu se preudaje žena, uz božju pomoć se oslobodi i vraća kući. Kod kuće zatječe svatove. Nitko od njih njegovu sablju ne može izvući iz korica, a kad njemu dođe u ruke, sablja se sama „otklopila“. Tada on lako isiječe sve svatove – junake.³

³ Ova je pjesma kasnije uvrštena u nekoliko izbora hrvatske epske poezije. I Maja Bošković-Stulli 1964. unijela ju je u antologiju „Narodne epske pjesme II, u ediciji Pet stoljeća hrvatske književnosti.

U Tommaseovoj uspjeljoj pjesmi *Brat prodao sestru* izražen je pjesnikov odnosno narodni stav prema počinjenom grijehu brata prema sestri. Takav grijeh, po narodnom vjerovanju, ima kozmički odjek i mora biti kažnjen.

Kratak sadržaj: Sunca nema za tri dana, zvijezde Danice za pola godine, a mjeseca za nedjelju dana. Zatim, kad se pojavi, Sunce priča djevojci kako je zastalo tri dana gledajući gdje brat udaje sestru, odnosno prodaje za tri tovara blaga, zlatnu siniju i tri „draga kamena“. Bratu je potom kuga pomorila osam kćeri a deveta je pobjegla u goru hodeći izgubljeno od jele do jele.

Knjiga šesta. Ženske pjesme (pričalice i lakrdije)

U šestu knjigu njen urednik Nikola Andrić uvrstio je lirske i lirsko-epske pjesme kod kojih je prisutna fabula, a ne idu u skupinu balada i romanca. Novi termin Andrić objašnjava ovako: „...imenom *pričalice* nazvao sam pjesme koje *pričaju* i opisuju ženski događaj bez tragičkog i tužnog završetka. Dakle pjesme, koje se ne mogu ubrojiti među balade i romance, a svojim osnovnim karakterom nikako ne spadaju među junačke...“ (Andrić 1914: V-VI).

Među „ženskim pjesmama – pričalicama i lakrdijama“ tri su umotvora iz porječja Krke i sva tri preuzeta iz Pavlinovićeva rukopisnog zbornika. Evo njihovih naslova:

- pj. 33 *Tamnovanje bana Zrinjanina* (str. 78-81), zapisana u Kninu (P, II, br. 1485)
- pj. 40 *Čuvari Lazareva blaga* (str. 103-104) iz Bukovice (P, II, br. 1501)
- pj. 118 *Ljubeći udovicu učinio zadužbinu* (str. 235) iz Bukovice (P, II, br. 1308)

U „*Tamnovanju bana Zrinjanina*“ (koja u Pavlinovićevom izvornom rukopisu ima naslov „Ban Zrinjanin i Arapka djevojka“) obrađen je motiv o izbjavljanju junaka iz tamnice uz pomoć djevojke, sestre gospodara tamnice. Djevojku privuče suznjevo pjevanje uz pratnju na srebrnoj tamburi s „terzijanima od suhoga zlata“. Zatočenik djevojci obećava ženidbu, ona ga oslobodi iz tamnice i sretno provede na turskoj skeli preko rijeke.

U lirsko-epskom umotvoru neobičnog sadržaja, *Čuvari Lazareva zlata* kazuje se kako je Lazar, prije provale turske vojske preveo svoje blago u sedam kočija preko Ugarske do «Markove gore». Na blago stavi «teško obilježje», čuvaru.

Od olova dvanaest vukova
i dva lava od lutca kamena
i dva konja od čista kos'tera
na konjicijih srebrne junake,
u ruke im buzdovana perje,
Na ramena sive sokolove...

Kad nakon sedmogodišnjeg traganja Turci napokon pronađu blago, njegovi čuvari «ožive»: vuci stanu zavijati, konji zavrištaše, junaci zavikaše, sokolovi zaklikataše i krilima „zatreptaše“... Iznenađeni tragači se uplaše i vrata natrag bez blaga.

U pjesmi *Ljubeći udovice učinio zadužbinu* sižeju osnovu čine počinjeni grijesi i njihovo okajanje. Na počinjene, po narodnom vjerovanju, teške ljudske prijestupe, reaguju nebeske pojave poremećajem svog prirodnog ritma. Za okajanje grijeha počinitelj bi trebao izgraditi zadužbinu. U našim stihovima grješnik je Despot Đurađ, koji je ubio djevojku i momka, oteo konja pobratimu i ljubio devet udovica, pa je dužan sagraditi crkvu i iskovati kalež...⁴

Knjiga sedma. Ženske pjesme (Ljubavne pjesme)

Veliki svjetski rat je prekinuo nastavak izdavanja Matičnih *Hrvatskih narodnih pjesama*. Knjiga sedma pojavila se tek 1929., dakle, petnaest godina poslije knjige šeste. Urednik Nikola Andrić posvetio ju je ljubavnim pjesmama jer su ljubavne pjesme, kako on piše, najbrojnije među svim lirskim pjesmama, i u usmenoj praksi i u rukopisnim zbirkama.

Donekle iznenađuje da od velikog broja pjesničkih tekstova s raznovrsnom ljubavnom tematikom u ovoj knjizi samo tri potječu sa šireg porječja Krke. To su tri Pavlinovićeva pjesnička teksta iz Bukovice, i to:

- pj. 382 *Kad se Marko prepanuo?* (str. 237) (P, II, br. 1499)
- pj. 386 *Sljepac mladoženja* (str. 240) (P, II, br. 1368)
- pj. 508 *Pošto Markovo roblje?* (str. 318) (P, II, br. 1367)

Ima više inačica usmenog umotvora o Marku Kraljeviću, većinom epskih, koji kazuju kada se odnosno i od koga se uplašio Marko kojega inače usmena epika pretežito percipira kao velikog junaka. U našoj pjesmi *Kad se Marko prepanuo* to se zbilo usred gore kada su Marko i njegova dva druga naišli na odsječena krila neke divovske ptice, a samo jedno od tih krila njegovi suputnici jedva podigoše, jedan do koljena, a drugi do pasa. Malo zatim susretnu „lijepu djevojku“ koja je takvo teško krilo nosila za kapom.

U pjesmici *Sljepac mladoženja* Janko nagovara djevojku da se uda za „slipca Stipana“ koji ima lijepe dvore i podvornice. Djevojka to odbija, odgovarajući :

Što će meni noćca bez mjeseca?

Što l' će meni danak bez sunašca?

Što l' će meni Stipan bez očiju?

Ona bi rado pošla za Janka i to mu kazuje.

U trećoj, također kratkoj, ali humoristički intoniranoj pjesmi, *Pošto Marko prodavao roblje*, šaljivo se govori o Markovoj prodaji šarolikog roblja: po dva starca za pečena jarca;/ dvie babe za rešeto šljiva/ dva Turčina za oku kućina;/ po dva momka za dvi puške male;/ dvi divojke za gotove novce.

Ove su tri bukovičke pjesme bez osobite umjetničke vrijednosti.

⁴ U drugim obradama tog motiva u usmenoj poeziji najčešće se ne radi o ubojstvu djevojke i mladića, već o njihovoj omrazi i razdvajanju.

Knjiga osma. Junačke pjesme. Uskočke i hajdučke.

Uskočke i hajdučke pjesme, posebno senjske i kotarske, bile su najdraže pjevačima s područja Dalmacije, Hercegovine i Crne Gore, a publika ih je rado slušala. Od pjesama ubranih na području Krke u knjizi osmoj našle su se dvije pjesme. Prva je pj. 15 *Hajduci na megdanu dobivaju djevojku za mladog Grujicu* (str. 93-98) iz šibenskog kraja, a uzeta je iz Tommaseove zbirke (br. 53). Druga pjesma br. 19 *Hajduci podmiruju svoje dugove* (str. 117-124) iz Pavlinovićeve je zbirke (br. 44). Zapisana je u Petrovu polju kod Drniša.

Tommaseova pjesma ide u red ženidbenih pjesama gdje željenu djevojku dobiva pobjednik na megdanu. Sadržaj: Hajduk Novak, želeći oženiti mladog Grujicu traži od Muje Arničića da svoju lijepu sestru Ajkunu dade za Grujicu, a ako to neće, neka on i njegovi junaci Udbinjani izađu na megdan i sobom dovedu Ajkunu, a Novak će doći sa svojim društvom i kćerkom Anđelijom. Na Livanjskom polju, na ugovorenom megdanu, Grujica i Novak pobjeđuju glavne turske junake, dok se ostali povlače. Hajduci odvođe djevojku Turkinju i ožene Grujicu.

U pjesmi *Hajduci podmiruju svoje dugove* tema je hajdučka osveta onima koji su ih svojim nasilnim i nepravednim postupcima otjerali u hajduke. U Vran planini Mijat Tomić i njegovo društvo, pijući vino, razgovaraju o tome zbog čega su pošli u hajduke. Mijat i Sava od Posavlja su posuđenim novcem trgovali stokom ali im – što prevarom, što silom – Alil-beg uzme novac i robu što ih primora da se odmetnu u hajduke. Sad odlučuje da se osvete begu i vrate «svoje dugove». Bega i begovicu ubiju, orobe kulu te plijen međusobno podijele, a davno posuđeni novac pošteno vrate trgovcima.

Knjiga deveta. Junačke pjesme (Historijske, krajiške i uskočke pjesme)

Deveta knjiga osnovnim sadržajem nastavak je osme knjige, donosi junačke pjesme pretežito uskočke. U njoj je opet samo jedna pjesma s porječja Krke. To je pj. 18 „*Ilija izbavlja očevu čelenku*» (str. 109-114), zapisana u Skradinu, uzeta iz Pavlinovićeve zbirke (br. 38).

Pijući vino s kotarskim serdarima Ilija Smiljanić sazna da mu je Alil-Kapetan, dok je on, Ilija još bio dijete, pogubio oca na Rakitnu polju i odnio „krilo i čelenku“. Ilija pismom poziva Aliju na megdan na Rakitnom polju. Turčin želi izbjeći dvoboj, ali nagovoren od muslimanskih aga i spahija, nerado prihvaća izazov. Na viteškom megdanu, pred Turcima i Kotaranima, Ilija pobijedi, osveti oca i vrati natrag njegovo „krilo i čelenku“.

Urednik Nikola Andrić navodi da Pavlinović uz ovu pjesmu tiskanu u izboru, ima još jednu iz Knina s istim motivom (I, br. 35). U njoj Ivan Senjanin dijeli megdan s Mujom iz Kladaše. Motiv je „zamućen“, piše Andrić, jer Mujo, ne zna se zašto, traži od Ivana da dođe na megdan sa svojom staricom majkom, a on će doći sa svojom ljubom Fatimom. Ivan pobjeđuje i odvođi Fatimu (Andrić 1940:211).

Knjiga deseta. Ženske pjesme. Haremske pričalice i bunjevačke groktalice.

Ova posljednja knjiga Matičine sjajne edicije hrvatskih usmenih pjesama, pripremljena 1941. a tiskana 1942. godine, posvećena je, kako to i u podnaslovu stoji, haremskim pričalicama i bunjevačkim groktalicama. Urednik objašnjava da su haremske pričalice takve ženske pjesme koje među sobom pjevaju muslimanske žene i djevojke. Haremskih pričalica bilo je i u rukopisnom zborniku Ivana Zovka (Tisuću hrvatskih narodnih ženskih pjesama), pa je i dio njih unesen u ovu knjigu. Groktalice su lirske pjesme koje se pjevaju među Hrvatima Bunjevcima, a koje oni sami među sobom nazivlju *groktalicama* ili *groktušama*, što je u vezi s načinom pjevanja. Za pjevača koji „lipo piva“ Bunjevci kažu „da mu glas, sve grokti“ (trepće) (Andrić, 1942:6).

S obzirom na koncepciju ove knjige, u njoj se nije moglo naći više pjesama iz Pokrčja. Urednik je uzeo jedan umotvor iz Pavlinovićeve zbirke, i to pj. 62 „*Seka Atlagića i Mumin trgovac*» (str. 96-98), zapisanu u Skradinu (P, br. 71).

To je kraća novelistička pjesma u kojoj mlada u svatovima na putu, kad izbliza ugleda starog mladoženju, pobjegne na očigled svatova na konju s mladim junakom Kunom Hasanagom u Knin.

Pregled pjesničke građe sakupljene u Pokrčju, a u našem radu prikazane po Matičinim knjigama, kronološkim redom kojim su se te knjige pojavljivale od 1896. do 1942. godine, pokazuje da ta građa nije ni osobito obilna a ni dovoljno reprezentativna, jer ne pokriva većinu važnijih mjesta i krajeva porječja. Ukupan broj „pokrčkih“ pjesničkih umotvora koji se nalaze na stranicama zbornika narodnih pjesama MH nije velik, ukupno dvadesetak. Najviše ih je, šest u knjizi petoj, zatim po tri u knjigama šestoj i sedmoj. U ostalim je knjigama po jedna ili dvije pjesme, osim u trećoj i četvrtoj, koje sadrže muslimanske narodne pjesme, pa u njima nema umotvora iz Dalmacije.

Preuzete su isključivo iz dva rukopisna zbornika, Tommaseova i Pavlinovićeva, veći broj od ovog posljednjeg. Po žanrovima su raznovrsne; ima ih lirskih, lirsko-epskih, pretežito romanca, te nekoliko junačkih i drugih epskih pjesama. Naši zapisi potječu iz okolice Šibenika, iz Bukovice najviše, zatim iz Skradina, Knina i Drniša.

Što se tiče sadržajne raznolikosti i izražajne kakvoće izabranih pjesama iz porječja Krke one su, gledano u cjelini, na razini ostale pjesničke građe u zbornicima.

Na stranicama Hrvatskih narodnih pjesama zasigurno je mnogo veći broj pjesničkih umotvora koji su zapisani u porječju Krke od broja navedenog u našem pregledu, i to među onim Tommaseovim pjesmama uz koje stoji „Iz Dalmacije“, a takvih je nekoliko desetaka. Takvih primjera, ali znatno manje, ima i među Pavlinovićevim pjesmama koje se nalaze u Matičinim knjigama. Nema pouzdana načina da se utvrdi koje su od tih „dalmatinskih“ pjesama ubrane na širem šibenskom području, odnosno na području od Dinare do mora. Nema razloga sumnjati

da je usmeno književno stvaralaštvo u krajevima oko rijeke Krke bilo jednako vitalno i bogato kao i na ostalim područjima Dalmacije. To nam, u određenoj mjeri, potvrđuju i usmenopoetski primjeri s Pokrčja, a nije ih malo, koji se nalaze u *Dodacima* Matičinih knjiga u kojima se navode i komentiraju važnije varijante izabranih pjesama.⁵

Izvori i literatura

1. Andrić, Nikola, ur. (1909.): *Hrvatske narodne pjesme*. knj. V. (*Romance i balade*), Zagreb: Matica hrvatska.
2. Andrić, Nikola, ur. (1914.): *Hrvatske narodne pjesme*. knj. VI. (*Pričalice i lakrdije*), Zagreb: Matica hrvatska.
3. Andrić, Nikola, ur. (1929.): *Hrvatske narodne pjesme*. knj. VII. *Ženske pjesme (Ljubavne pjesme)*, Zagreb: Matica hrvatska.
4. Andrić, Nikola, ur. (1939.): *Hrvatske narodne pjesme*. knj. VIII. *Junačke pjesme (Uskočke i hajdučke pjesme)*, Zagreb: Matica hrvatska.
5. Andrić, Nikola, ur. (1940.): *Hrvatske narodne pjesme*. knj. IX. *Junačke pjesme (Historijske, krajiške i uskočke pjesme)*, Zagreb: Matica hrvatska.
6. Andrić, Nikola, ur. (1942.): *Hrvatske narodne pjesme*. knj. X. *Ženske pjesme (Haremske pričalice i bunjevačke groktalice)*, Zagreb: Matica hrvatska.
7. Bosanac, Stjepan, ur. (1897.): *Hrvatske narodne pjesme*. knj. II. *Junačke pjesme*, Zagreb: Matica hrvatska.

⁵ Mi smo u radu prikazali pjesničke tekstove koje su urednici unijeli u knjige Matičine edicije. Međutim, u najvećem broju tih knjiga, na kraju se nalazi poseban Dodatak u kojem se navode važnije varijante izabranih pjesama. Uz naslove varijanti, češće su donijeti pojedini stihovi, odlomci kat kad i cijeli umotvori popraćeni odgovarajućim komentarima. Među tim varijantama, naslovima i tekstovima pjesama, nalazi se i relativno velik broj Tommaseovih i Pavlinovićevih pjesama onih «Iz Dalmacije», ali i onih koji pripadaju Pokrčju. Bilo bi korisno pozabaviti se i tom «difuznom» građom.

Neke od tih pjesama ili ulomaka, bilo u cijelosti ili u dijelovima, po zanimljivosti i uspjelosti ne zaostaju za stihovima koji čine temeljni sadržaj zbornika. Za ilustraciju evo samo jednog takvog primjera iz Dodatka u knjizi devetoj, uz pj. h. *Solinjanin Ivo spašava sestrinu čast* koja obrađuje motiv na smrt bolesnog junaka koji izlazi na megdan nasilniku kako bi spasio sestrinu čast. Varijanta tog pjesmi je Pavlinovićev umotvor iz Knina. Urednik N. Andrić o toj inačici piše: «U Pavlinovićevoj pjesmi br. 28, iz Knina, spasava Nikola Senjanin sestru od Vuka Filipovića. Niko je na smrt bolestan, pa mu sestra uvija ruke od ramena do bijelih nokata, a konja, na kojega meće brata, ljubi i govori mu:

«Moj konjicu, milo dobro moje!	Ploče ću ti od zlata skovati,
Donesi mi na dvor brata moga;	Zlatne ploče, a srebrne čavle
Zobit ću te bjelicom pšenicom,	Učiniti sedlo od bisera,
Pojit ću te vinom i rakijom,	Tebi uzdu od suvoga zlata.»

Niko posiječe Vuka, vrati se kući i mirno umire (*Andrić* 1940. : 210). Pjesme s tim motivom mogle su se čuti po cijeloj Dalmaciji, a u ulozni nasilnika, na jednoj strani, i bolesnog junatka na drugoj strani, javljaju se epski likovi različitih imena. Radnja je najčešće licirana u Solin.

8. Bošković-Stulli, Maja (1978.): *Usmena književnost*, u: Povijest hrvatske književnosti, knj.1, *Usmena i pučka književnost*, Zagreb: Liber – Mladost.
9. Bošković-Stulli, Maja, ur. (1964.): *Narodne epske pjesme II*. Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zagreb: Matica hrvatska – Zora.
10. Broz, Ivan i Bosanac, Stjepan, ur. (1896.): *Hrvatske narodne pjesme*. Junačke pjesme, knj. I. Zagreb: Matica hrvatska.
11. Drndarski, Mirjana (1989): *Nikola Tomazeo i naša narodna poezija*. Beograd: Institut za književnost i umetnost.
12. Marjanović, Luka, ur. (1898.): *Hrvatske narodne pjesme*, Junačke pjesme (Muhamedovske), knj. III. Zagreb: Matica hrvatska.
13. Marjanović, Luka, ur. (1899.): *Hrvatske narodne pjesme*, Junačke pjesme (Muhamedovske), knj. IV. Zagreb: Matica hrvatska.
14. Pavlinović, Mihovil (2007.): *Hrvatske narodne pjesme*, knjiga prva, /ur./ Stipe Botica, Split: Književni krug.
15. Pavlinović, Mihovil (2008.): *Hrvatske narodne pjesme*, knjiga druga, /ur./ Stipe Botica, Split: Književni krug.
16. Perić-Polonijo, Tanja (1996.): *Tanahna galija. Antologija usmene lirike iz Dalmacije*, Split: Književni krug.
17. Solitro, Vicko (1989): *Povijesni dokumenti o Istri i Dalmaciji*, preveo Vladimir Rismondo, Split: Književni krug.

Ivan Mimica

UDC: 398.8(497.5)(282.24 Krka)

821.163.42-13

Review paper

**ORAL POETRY OF THE KRKA RIVER BASIN IN THE GREAT
EDITION CROATIAN FOLK POEMS PUBLISHED BY THE
CENTRAL CROATIAN CULTURAL AND PUBLISHING SOCIETY**

Abstract: *The paper focuses on the oral poetry of the Krka River basin as represented in the famous edition entitled Croatian Folk Poems published by the Central Croatian Cultural and Publishing Society, consisting of ten volumes, edited and printed between 1896 and 1942. The poems were selected from a rich array of manuscripts collected by the Central Croatian Cultural and Publishing Society from all Croatian regions. At that time there was no comprehensive or systematic collection of the works of oral tradition in the area of the Krka River. However, a considerable number of oral poems was published in the Central Croatian Cultural and Publishing Society edition, primarily owing to Nikola Tommaseo and Mihovil Pavlinović, whose valuable manuscript collections, embracing the materials collected throughout Dalmatia, also contain records from the coastal and hinterland areas of Šibenik. These texts may not be numerous, but nevertheless represent, for the major part, successful poetic achievements.*

Key words: *oral poetry, the Krka River basin, the edition Croatian Folk Poems, manuscript collections, the Central Croatian Cultural and Publishing Society*

Ivan Mimica

UDC: 398.8(497.5)(282.24 Krka)
821.163.42-13
Lavoro chiaro

**POESIA ORALE DI POKRČJE DI CHERCA IN LIBRI DI
GRANDE EDIZIONE CROATE CANZONI NAZIONALI DI
SOCIETÀ LETTERARIA CROATA**

Riassunto: *Nel lavoro è presentata la poesia orale del Bacino della fiume Cherca che si trova nei libri della famosa edizione Le croate canzoni nazionali di Società letteraria croata. L'edizione ha dieci libri, redatti e pubblicati nel tempo da 1896 a 1942. I versi sono scelti dal ricco fondo delle collezioni manoscritte che la Società letteraria croata aveva riunito da tutti i territori croati. In quel tempo non era il più sistematico raccoglimento della creazione orale al territorio di Pokrčje. Però, in questi libri erano trovate alcune opere d'ingegno ringraziare di più a Nicolò Tommaseo e a Mihovil Pavlinović, nelle cui preziose collezioni si trovano anche gli annotazioni dal territorio litorale e oltramontano di Sebenico. Questi testi di Pokrčje non sono numerosi, però sono le riuscite opere poetiche.*

Parole chiave: *poesia orale, Bacino di Cherca, edizione di croate canzoni nazionali, collezioni manoscritte, Società letteraria croata*